הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה':

גמ' מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא איתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא איתפרקא ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחוזא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי אניסא דיחיד איהו [א] חייב לברוכי תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי (א)
עבדי

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הנך דקתני לקמן מעברות הים והירדן ונחלי ארנון כו': **זיקין וזועות ורעמים.** מפרש בגמרא: **מלא עולם.** לפי שאלו נראין או נשמעין למרחוק: **ברוך עושה בראשית.** ובגמרא (ד' נט.) פריך אטו הנך דלעיל לאו מעשה בראשית נינהו: **לפרקים.** מפרש בגמרא (שם ע"ב). ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קבע ליה רבי יהודה ברכה לעצמו: **מברך על הרעה מעין על הטובה.** דיין האמת: **ועל הטובה מעין על הרעה.** הטוב והמטיב. ובגמרא מפרש היכי דמי: **הנכנס לכרך.** המהלך בדרך וצריך לעבור בכרך ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות: **אחת בכניסתו.** מתפלל שיכנס לשלום: **ביציאתו.** מתפלל שיצא לשלום: **ארבע.** כדמפרש נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד נמצאו ד' כדמפרש בגמרא: **חייב אדם לברך על הרעה כו'.** מפרש בגמרא: **ד"א בכל מאדך.** מדות מדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: **לא יקל ראשו.** לא ינהג קלות ראש: **כנגד שער מזרחי.** חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח. לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: **בפונדתו.** חגור חלול ונותנין בו מעות: **מק"ו.** בגמרא מפרש ליה: **כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם.** במסכת תענית (פ"ב דף טז:) אמרינן אין עונין אמן במקדש המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת וכן בכולם והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וילפינן לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו. ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם: **משקלקלו הצדוקים.** ואמרו אין עולם אלא זה: **התקינו.** עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש להוציא מלב הצדוקים הכופרים בתחיית המתים: **שיהא אדם שואל לשלום חבירו בשם.** בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו. ולמדו מבעז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: **ואומר אל תבוז כי זקנה אמך.** למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם. ובגמ' מפרש מאי ואומר: **ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך.** פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול לשלום חברו זהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו ומותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: **גמ'** ה"ג **מנלן דמברכינן אניסא א"ר יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו':** **בעבר ימינא.** שם מדינה בדרומו של פרת: **בפקתא.** בקעה: **ערבות.** שם מקום: **וצחא למיא.** צמא למים: **ברסתקא.** בשוק: **גמלא פריצא.** גמל משוגע שעסקיו רעים: **אתפרקא ליה אשיתא.** נפלה חומת בית שהיה סמוך לו ונכנס לתוך הבית מפני הגמל: **מעברות הים.** מקום שעברו ישראל בים סוף: **ומעברות הירדן.** בימי יהושע: **מעברות נחלי ארנון.** לקמן מפרש מאי ניסא: **במורד בית חורון.** בימי יהושע היה כספר יהושע (י): **ואבן שורק עוג.** לקמן מפרש:
עבדי

הרואה וכו' אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'. פירש רבי' שמעיה דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקוצי כי הר"י היה רגיל לברך על הברקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי ירושלמי דפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה וכו' ונראה לרבינו דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים דאמר בירושלמי דפרקים היינו שלשים יום:

שעקר עכו"ם מארצנו. בירושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל ארץ ישראל[א]:

על הנהרות. לאו על כל נהרות איירי אלא ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת:
אבני

מסורת הש"ס

(א) [עי' תוספות לקמן נט. ד"ה על], (ב) ל"ל מעשה, (ג) [פסחים ב.], (ד) ל"ל זועות, (ה) [עי' תוס' סוכה מו. ד"ה העושה וכו' מ"ש בשם רב שרירא גאון], (ו) ל"ל יהיו אלו בני ביתי, (ז) לעיל נג: ומח: מגילה כה., (ח) יבמות ו:, (ט) [מן העולם ל"ל במשנה שבמשניות וכן פירש הרע"ב מברטנורה ע"ש], (י) בכי' ובני' ובמשנה שבמשניות הגי' המינין, (כ) [מכות כג:], (ל) [לקמן נח: נט.], (מ) [לקמן ס.], (נ) [לקמן ס.], (ס) [לקמן סג:], (ע) [לקמן סג.], (פ) [לקמן סג.], (צ) [תהלים לד], (ק) בתוס' ר"יש ובמרדכי הוא בשם רבינו יהודה.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אתו אמוראי עשו להו בנחלי ארנון עבדי להו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אניסא דיחיד איהו. נ"ב ובריה ובר בריה. גירסת הגאונים והרי"ף:

מוסף רש"י

צווחה. צעקה (ירמיה יד ב). קול מהומת מלחמה (תהלים קמד יד). **לברך על הרעה.** ברוך דיין האמת (מגילה כה.). **על הטובה.** ברוך הטוב והמטיב (שם). **בפונדתו.** אזנקי שאחר בו מעיו (יבמות ו:). **קפנדריא.** לקצר הילוכו שלא להקיף, ויכנס בפתח זה ויצא בשכנגדו, ולא לשם עבודה אלא לעבור לדרכו (שם ובעי"ז סוטה לט.). **שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם.** דמותר לאדם לשאול בשלום חברו בשם, כגון ישים ה' עליך שלום, ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה, מרבי. ל"א שאילת שלום בשם, דחייב אדם לשאול בשלום חברו בשם, ולאו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם, דשלום שמו של הקב"ה, דכתיב (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום, לשם ה' (מכות כג: ריב"ן). **דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל.** שמצורעין משתלחין חוץ למחנה ישראל (סוטה צה.).

רבינו חננאל

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. אוקימנה אניסא דרבים כולי עלמא מחייבי לברוכי, אבל אניסא דיחיד, כגון ההוא גברא דנפל עליה אריה ואיתציל, וכגון ההוא דצהא בפקתא דערבות ואיברי ליה עינא ושתא כול', איהו חייב לברוכי אחריני לא מיחייב. פי' פקתא מקום מדבר שאין בו מים כדגרסינן במשקין פרק ואילו מגלחין עושה לו חנות בפקתא [כלומר] בית למכור מים. תנו רבנן הרואה מעברות הירדן ומעברות הים ומעברות נחל ארנון ואבני אלגביש בבית חורון. כל מעשה עוג אינו כתוב במסכת ברכות. ואבן שזרק עוג במשה כלשון הזה כתוב בה בלבד. את והב, שני בני אדם אחד שמו את, ואחד שמו והב ושנ[יה]ם מצורעים היו. אסיקנא [על כולן] צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום.

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' ט סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף א:
ב ב ג מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכח סעיף א:
ג ד מיי' שם טוש"ע או"ח סי' ריח ס"ג וסי' רכד סעיף יג:
ד ה מיי' שם הלכה ג סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף ג:
ו [מיי' שם הלכה א טוש"ע או"ח סי' רכב סעי' ג]:
ז [מיי' שם הלכה ד טוש"ע או"ח סי' רכב סעי' ד]:
ח ח ט מיי' שם הלכה כב כה כו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רל סעיף א:
י [מיי' שם הל' ג טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף ג]:
כ [מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הל' ה]:
ו ל מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הלכה ב סמג עשין קסד:
ז מ טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ה:
ח נ מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ט סמג עשין כז טוש"ע שם סעיף ג:
ט ס מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:
י ע [מיי' שם] טוש"ע שם סעיף א:

תורה אור השלם

1. ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: דברים ו ה
2. והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי' עמכם ויאמרו לו יברכך יי': רות ב ד
3. וירא אליו מלאך יי' ויאמר אליו יי' עמך גבור החיל: שופטים ו יב
4. שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך: משלי כג כב
5. עת לעשות ליי' הפרו תורתך: תהלים קיט קכו
6. ויאמר יתרו ברוך יי' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים: שמות יח י
7. ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חמה מימינם ומשמאלם: שמות יד כב
8. ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית יי' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבר את הירדן: יהושע ג יז
9. על כן יאמר בספר מלחמת יי' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון: במדבר כא יד

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"יש הוסיף. אבל בשנעקר עכו"ם ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודה אחרת מן המקום הזה.